

Супа Л. М.

ЗВО «Український католицький університет»

РОМАНТИЧНІ МОТИВИ У ПОВІСТІ ОНОРЕ ДЕ БАЛЬЗАКА «САРРАЗИН»

Романтичні тенденції у творчості Оноре де Бальзака позначені зверненням до різних видів мистецтва: живопису, скульптури та музики. Французького реаліста цікавить проблематика сутності мистецтва, а також особливості митця як людини, з одного боку, обдарованої та нетипової, а з іншого – такої, котра потребує розуміння та співучасті оточуючих.

У центрі повісті «Сарразин» – постать генія, котрий прагне вдосконалення та перебуває у пошуках ідеалу. Проте, довершений образ людської краси стає руйнівним як для витворів мистецтва головного героя, так і для його життя. Фатальним для скульптора стає кохання до оперної співачки Замбінелли, котра виявляється юнаком. Якщо спочатку кохання надихає молодого митця, то згодом воно стає несумісним з любов'ю до мистецтва і навіть з життям героя.

Виокремлено питання рецепції мистецтва на прикладі сприйняття вокального виконання Сарразином. Живописець та скульптор особливо вразливий щодо рецепції музики. Музичне мистецтво переносить Сарразина в інший світ, а його виконавиця закарбовується назавжди у пам'яті героя.

Звернено увагу на романтичну символіку кольорів, що присутня у творі. Простежено компаративістичні зіставлення музичного дискурсу у повісті «Сарразин» з презентацією мистецького світу в інших повістях автора: «Гамбара» та «Массімілла Доні». У названих творах присутні романтичні мотиви крізь призму презентації передусім музики та образу митця. Акцентовано на відмінності позицій Сарразина та Гамбари щодо поєднання різних типів любові: любові до мистецтва та кохання. Окрім того, увиразнено мистецькі маркери у творі та деталізовано їх контекст у співставленні із згадуванням прізвищ композиторів та художників і їх творів у повісті О. де Бальзака «Массімілла Доні».

Підсумовано, що художня цілісність бальзаківського «Сарразину» у поєднанні презентацією мистецтва у творах «Гамбара» та «Массімілла Доні» вказують на реалізацію романтичних мотивів у художньому доробку французького реаліста і доповнюють тогочасне бачення та розуміння мистецтва і його ролі у житті суспільства загалом та окремої людини зокрема.

Ключові слова: романтизм, живопис, скульптура, музика, митець.

Постановка проблеми. «Філософські етюди» Оноре де Бальзака постають вагомою складовою «Людської комедії». Окреме місце тут відведено осмисленню мистецтва, що тяжіє до романтичного осягнення дійсності. Безпосередньо романтичною спрямованістю позначені передусім повісті «Гамбара» [3] та «Массімілла Доні» [4], зосереджені навколо проблематики музичного мистецтва, а також образу митця. До аналізу та інтерпретації цих творів звертаємося у окремих розвідках [1; 2]. Романтичний дискурс в аспекті художньої презентації живопису та скульптури, а також музики представлений у повісті О. де Бальзака «Сарразин». Цей твір вперше вийшов друком у французькому журналі “La Revue de Paris” у 1830 р. Наступного року повість увійшла до складу «Філософських романів та повістей»

автора, а у 1835 р. «Сарразина» було залічено до «Сцен паризького життя» «Людської комедії».

Аналіз попередніх досліджень. Переклад повісті «Сарразин» українською мовою відсутній. Немає в українському літературознавстві й досліджень цього твору. Тоді як у зарубіжній літературознавчій науці привертають увагу напрацювання Гелени Борович [7], Катерини Колб [10], Санді Петрея [11], Скотта Спренджера [13], Роса Чемберса [8] та Оуена Хеткоута [9]. У переліченій працях автори розглядають різні аспекти художнього світу повісті «Сарразин». Окрім того, за мотивами повісті сучасний американський композитор Річард Бодуен написав оперу. Додамо також, що у 2004 р. побачила світ колективна монографія «Бальзак і живопис» [6], а у 2011 р. вийшла друком розвідка Хажім Савади щодо присутності

живопису та музики у «Людській комедії» О. де Бальзака, однак повість «Сарразин» у ній не розглядається [12].

Мета нашого дослідження полягає в аналізі та інтерпретації презентації мистецтва, що апелює до романтичного відтворення дійсності у повісті О. де Бальзака «Сарразин».

Предметом дослідження є повість «Сарразин».

Об'єктом вивчення постають романтичні мотиви у художній цілісності бальзаківського твору.

Виклад основного матеріалу. Реалізація романтичного дискурсу у творі відбувається крізь призму звернення до різних видів мистецтва у художній цілісності бальзаківської повісті. Йдеться про живопис, скульптуру, музику і саму літературу. У творі простежується також апеляція до екфразису, коли зміст та сутність одного виду мистецтва передається за допомогою іншого.

Характеризуючи персонажів-осіб у творі, О. де Бальзак немов переповідає зображення портрету художника. Описи такого типу багаті на епітети та порівняння. Звернемося до портрету шістнадцятирічної дівчини Мар'яніни. Автор порівнює її з дочкою султана з казки «Алладин». Окрім фізичної зовнішності юнки, О. де Бальзак звертає увагу на її мистецькі здібності. Спів дівчини зображений як такий, що перевершує вокальні вміння відомих на той час оперних співаків. Мар'яніні вдавалося гармонійно поєднувати чистоту звуку, чутливість, точність руху та інтонації, натхнення та вміння. Образ дівчини співставляється у художньому світі твору із самою поезією, яка пов'язана зі всіма видами мистецтва.

Викликає зацікавлення також опис картини, яка, на думку персонажів, створена за допомогою надприродного пензля. Мовиться про відтворення Адоніса, що лежав на левовій шкурі. Витонченість контурів, колір волосся, все у зовнішності та поставі цього героя справляло враження досконалості. Цей образ був ідеалізовано красивий, що викликало незадоволення оповідача-критика гравюр, картин, статуй, оскільки той стверджував, що художники перебільшують людську красу, прагнучи досконалості.

У художній цілісності повісті мистецтво вивіщується в порівнянні з наукою та релігією. Так, Сарразин замість того, щоб вчити грецьку мову, малює преподобного отця, який пояснює уривок за авторством Фукидіда. Герой змальовує математика, префекта, камердинера та наносить на стіни різні ескізи. Під час Служби Божої він займа-

ється видряпуванням на лавці, чи, маючи шматок дерева, вирізає фігуру святого. В майстерні ж він проводить час, не помічаючи його плину та порівнюється з італійським скульптором Антоніо Канова.

Природна обдарованість митця, його працьовитість та навіть вдача корелюється у художній цілісності повісті також з постаттю відомого італійського художника епохи Відродження Мікеланджело. Автор називає Сарразіна наполегливим та диким генієм. Такого типу людина насамперед пристрасно захоплена мистецтвом. Однак, поступово до любові до мистецтва долучається почуття кохання, котре спочатку неймовірно надихає молодого митця, а далі – руйнує не лише його творіння, а й єство.

Ідеальне втілення краси, яке митець шукав у природі, він знайшов у образі співачки Замбінелли. Дівчина (насправді це був юнак, про що йдеться у дослідженні Санді Петрея [11]) уособлювала довершене поєднання пропорційності та краси. Виразні уста, очі, сліпуча білосніжна шкіра справили неабияке враження на митця. Автор додає до цих деталей усю досконалість шанованої греками Венери. Митець не втомлювався захоплюватися неповторною грацією, вишуканими лініями, гармонійно вигнутими бровами, носом, ідеальним овалом обличчя, чистотою його гострих контурів та об'ємними повіками [5, с. 42].

Сарразин малював зображення Замбінелли, пригадуючи риси її зовнішності, а окрім того творив статую співачки. Досконалість фізичної краси Замбінелли прирівнюється до статуї Пігмаліона: «C'était plus qu'une femme, c'était un chef-d'oeuvre! Il se trouvait dans cette création inespérée, de l'amour à ravir tous les hommes, et des beautés dignes de satisfaire un critique. Sarrasine dévorait des yeux la statue de Pygmalion, pour lui descendue de son piédestal. Quand la Zambinella chanta, ce fut un délire. L'artiste eut froid ; puis, il sentit un foyer qui pétilla soudain dans les profondeurs de son être intime <...>. Gloire, science, avenir, existence, couronnes, tout s'écourla. – Etre aimé d'elle, ou mourir, tel fut l'arrêt que Sarrasine porta sur lui-même. Il était si complètement ivre qu'il ne voyait plus ni salle, ni spectateurs, ni acteurs, n'entendait plus de musique» [5, с. 43–44] («Вона була більше, ніж жінкою, вона була шедевром. В цьому неочікуваному творінні була любов, здатна милувати око будь-якого чоловіка, та краса, здатна відповідати запитам будь-якого критика. Сарразин поглинав очима статую Пігмаліона, котра зійшла до нього зі свого п'єдесталу. Коли Замбінелла співала, це було несамовите

захоплення. Митець відчув холод, потім його огорнув вогонь, який раптом запалав в глибинах його ества <...>. Слава, наука, майбутнє, існування, лаври – все рухнуло. – Відчувати її кохання, або померти, таким був вирок, який Сарразин собі виніс. Він був настільки сп'янілий, що більше не бачив ані зали, ані глядачів, ані акторів, він не чув більше музики» (тут і далі пер. з фр. наш. – Л. С.).

Коли митець намагався відтворити портрет Замбінелли, то усі його мрії набирали реальної форми. Він малював її немов Рафаель Санті зображав свою кохану Джорджоне: спокійну та холоду. На іншому полотні вона немов закінчувала руладу і, опустивши голову, прислухалася до свого голосу. Сарразин малював її безліч разів у всіх можливих реальних та омріяних варіантах.

Тут проведемо паралелі з повістю О. де Бальзака «Массімілла Доні», в якій автор також використовує відомі твори мистецтва для підкреслення зображення певних емоцій та якостей своїх персонажів. Наприклад, кохання, подібне до того, яке принц відчував до герцогині, надихнуло живописців Іспанії подарувати Італії «Мадонну», створити «День і Ніч» Мікеланджело та «Ворота раю» Флорентійської Баптистерії. Посмішкою герцогиня нагадувала «Мону Лізу» Леонардо да Вінчі, а принцові вона затьмарювала все навколо нього. Герцогиня для нього була найдосконалішою жінкою Італії. Вона здавалася йому найвищим вираженням мистецтва, бо сама природа зробила її на кшталт картини італійського живописця Рафаеля. Массімілла Доні ж порівнює окремі елементи опери Д. А. Россіні: речитатив, сцену розпачу, темряви з картиною великого французького художника Нікола Пуссена «Зима».

Звернемо увагу і на той факт, що О. де Бальзак, як і живописці, підкреслює символічне значення кольору. У повісті «Сарразин», скажімо, герой змальовує голос коханої ним особи як гнучкий, ніжний, свіжий та сріблястий, що вказує на здатність віднайти в собі нові сили та нові можливості. Символічні орієнтири можна простежити і в інтер'єрі та одязі персонажів. При появі персонажа похилого віку переважають чорний та жовтий кольори, які виражають певну стагнацію та вже пройдений життєвий шлях колись шляхетної людини. Автор до змалювання цього образу додає також «gilet blanc, brodé d'or» [5, с. 23] («білий жилет, вишитий золотом») та «diamant d'une valeur incalculable» [27, с. 24] («діамант незрівнянної цінності») як ознаки колишньої величі. Тоді як у повісті «Массімілла Доні» головна героїня одягнута в білий колір, що наводить на думку про

юність, чистоту та відкритість щодо майбутнього.

Бальзаківські описи природи у художній цілісності його творів теж нагадують відтворення картин живопису. Так, у повісті «Массімілла Доні» автор зображає скелі та ущелини, між якими в'ється потік, який утворив басейн, завалений залишками гранітних скель, де знаходяться луки, на яких ростуть вічнозелені ялини, величезні в'язи, фіалки та полуниці. Синьо-зелена водойма справляє враження сапфірів та смарагдів, залежно від кольору неба. Глибина, спокій, неосяжність, небесна любов і вічне щастя, порівнюються з діамантом, з місцем, куди сніг, збираючись з найвищих Альп, протікає через захований під деревами природний канал. Такі краєвиди є немов змалюванням любові Емілію до герцогині, а в каскадах, що стрибають, як зграя овець, постає уявлення про інші почуття персонажа до Ла Тенті.

Окрім живопису, О. де Бальзак апелює у художньому світі «Сарразину» до музики, котрій домінуюче місце відведене у таких повістях автора як «Гамбара» та «Массімілла Доні». У «Сарразині» О. де Бальзак вводить інформацію щодо національних варіантів італійської та французької музики та веде мову про театральне мистецтво і зокрема про таку його складову як вокальне виконання. Незабутні враження від італійської опери відтворені у повісті наступними рядками: «Pour la première fois de sa vie il entendit cette musique dont monsieur Jean-Jacques Rousseau lui avait si éloquemment vanté les délices pendant une soirée du baron Holbach. Les sens du jeune sculpteur furent, pour ainsi dire, lubrifiés par les accents de la sublime harmonie de Jomelli. Les langoureuses originalités de ces voix italiennes habilement mariées le prolongèrent dans une ravissante extase. Il resta muet, immobile, ne se sentant pas même foulé par deux prêtres. Son âme passa dans ses oreilles et dans ses yeux. Il crut écouter chacun de ses pores» [5, с. 41] («Вперше в житті він почув музику, насолоду від якої йому так красномовно вихваляв Жан-Жак Руссо на вечорі у Гольбаха. Відчуття молодого скульптора були немов би скраплені відтінками чудової гармонії Жомелі. П'янка оригінальність цих чудово поєднаних італійських голосів ввела його в невимовний екстаз. Він онімів, став нерухомим, не відчуваючи навіть, що священики його тіснять. Його душа перейшла у вуха і очі. Йому здавалося, що він слухав кожною порою»). Сарразин відчував себе розбитим та слабким і в той же час сповненим радості. Вокальна майстерність настільки полонила митця, що той одразу закохався у співачку.

Якщо кохання Сарразина до Замбінелли зароджується з любові до мистецтва і йому не поступається, то для музиканта Гамбара, з однойменної повісті автора, музика займає все ж таки позиції першості. Коли композитор чув божественну музику, він немов споживав її великими ковтками, аби передати якісно, бо вважав, що розуміти мистецтво та віднайти магію, яка прихована у ньому, дано лише людям, які мають безпосереднє відношення до цього. Таким чином, музика – це одкровення, яке неможливо передати словами, а музикант – людина, яка живе лише тоді, коли нею володіє натхнення.

Висновки і перспективи. Романтичні мотиви у повісті О. де Бальзака «Сарразин» відтворені через презентацію та осмислення різних видів мистецтва. Безпосередньо пов'язаним з живописом, скульптурою та музикою є головний герой

твору Сарразин. Митець займається живописом та скульптурою, а його рецепція музики стає вирішальною для нього. Музика сприяє зародженню кохання до співачки Замбінелли, котра змальована як ідеальне втілення краси. Відповідно, руйнівною для героя є фатальна помилка щодо статі коханої (це переодягнутий юнак), що поєднується з глибиною мистецької зневіри. Сарразин руйнує власні довершені витвори мистецтва і гине сам. Доповнює бальзаківське відтворення мистецького дискурсу у повісті «Сарразин» представлення музики у таких творах автора як «Гамбара» та «Массімілла Доні». Водночас вивчення романтичної спрямованості названих творів кличе до компаративістичного аналізу та інтерпретації мистецтва у художньому доробку інших авторів та інших літературних напрямів.

Список літератури:

1. Сипа Л., Ковальчук О. Музичний дискурс у новелі Оноре де Бальзака «Массімілла Доні». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*, 2019. Вип. 42. Т. 2. С. 49–52.
2. Сипа Л. М. Романтична постать митця в повісті Оноре де Бальзака «Гамбара». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія*, 2020. Т. 31(70). № 1. 77–80.
3. Balzac H. Gambarra. BeQ. 131 p. URL: <https://beq.ebooksgratuits.com/balzac/Balzac-73.pdf>
4. Balzac H. De Massimilla Doni. BeQ. 169 p. URL: <https://beq.ebooksgratuits.com/balzac/Balzac-72.pdf>
5. Balzac H. de. Sarrasin. BeQ. 76 p. URL: <https://beq.ebooksgratuits.com/balzac/Balzac-43.pdf>
6. Balzac et la peinture. Tours, 2004. 287 p.
7. Borowitz H. O. Balzac's Sarrasine: the sculptor as Narcissus. *Nineteenth-Century French Studies*. 1977. Vol. 5, № 3/4. P. 171–185.
8. Chambers R. Sarrasine and the impact of art. *French Forum*. Pennsylvania, 1980. Vol. 5, No. 3. P. 218–238.
9. Heathcote O. Sarrasine' and Balzac criticism. *Paragraph*, 1983. Vol. 1. P. 18–28.
10. Kolb K. The Tenor of *Sarrasine*. *PMLA*, 2005. Vol. 120, No. 5 (Oct., 2005), P. 1560–1575. DOI:10.1632/003081205X73399
11. Petrey, S. Castration, Speech Acts, and the Realist Difference: S/Z versus Sarrasine. *Realism and Revolution: Balzac, Stendhal, Zola and the Performances of History*. Ithaca, NY, 2018. P. 53–82.
12. Savada H. Balzac au croisement des arts. Peinture, opéra et danse. *L'année balzacienne*. 2011. № 12. P. 125–144. URL: <https://www.cairn.info/revue-l-annee-balzacienne-2011-1-page-125.htm> DOI 10.3917/balz.012.0125
13. Sprenger S. *Sarrasine de Balzac ou l'archéologie du moi moderne. La Plume et la pierre : l'écrivain et le modèle archéologique au XIXe siècle*. Nîmes, 2007. P. 291–318.

Sypa L. M. ROMANTIC MOTIVES IN THE HONOR DE BALZAC'S "SARRAZIN"

Romantic tendencies in the work of Honore de Balzac are marked by an appeal to various types of art: painting, sculpture and music. The French realist is interested in the issues of the essence of art, as well as the characteristics of the artist as a person who is genius and atypical and also who needs the understanding and participation of others.

In the center of the novel "Sarrasin" is the figure of genius who strives for improvement and is in search of an ideal. However, the perfect image of human beauty becomes destructive both for the protagonist's artwork and for his life. Love for the opera singer Zambinella, who turns out to be a young man, becomes fatal for the sculptor. If at first love inspires the young artist, then later it becomes incompatible with the love of art and even the life of the hero.

The issue of art reception is singled out using the example of Sarrasin's perception of vocal performance. Painter and sculptor is especially sensitive to the perception of music. Musical art transports Sarrasin to another world and his performer is etched in the hero's memory forever.

Attention is payed to the romantic symbolism of colors present in the text. Comparisons of the presentation of the artistic world in the author's other novels "Gambara" and "Massimilla Doni" are traced. In the novels,

there are romantic motifs through the prism of the presentation of music and the image of the artist. Emphasis is placed on the differences in the positions of Sarrazin and Gambarara regarding the combination of different types of love: love of art and love for a woman. In addition, the artistic markers in the novels are highlights and their context is detailed in comparison with the mention of the names of composers and artists and artists and their works in H. de Balzac's novel "Massimilla Doni"

It is concluded that the artistic integrity of Balzac's "Sarrazin" in combination with the presentation of art in the novels "Gambara" and "Massimilla Doni" indicate the realization of romantic motives in the artistic work of the French realist and complement the contemporary vision and understanding of art and its role in the life of society in general and of an individual in particular.

Key words: *romanticism, painting, sculpture, music, artist.*